

ӘОЖ 811.512.122'37

Жолшаева М.С.*Филология ғылымдарының докторы, доцент**Сулейман Демирель атындағы университет, Қаскелең қ., Қазақстан*

СИНТАКСИСТІК БІРЛІКТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІ-ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ

Андатпа: Қазіргі кезде лингвистикада тілдік құбылыстарды жүйелі-құрылымдық тұрғыдан қарастыруды семантика, синтактика және прагматиканың категорияларына негіздеп, коммуникативтік тұрғыдан қарастыра отырып зерттеу алмастырып келеді. Коммуникативтік тұрғыдан зерттеуге сәйкес кез келген тілдік бірлік оның мазмұнының басқа тіл бірліктерімен өзара байланыстылығы, «сөйлеуші» мен «тыңдаушы» тараптардың сөйлеу актісіне қатысуы жағынан талданады. Мұны лингвистикалық зерттеулердегі жаңа бағыт деп санауға болады. Өйткені мұнда тілдік бірліктерді коммуникация үдерісіндегі синаты, коммуниканттың тілдік қолданыстардағы рөлі, тіл қызметіндегі адам факторының орны сияқты мәселелер осы зерттеулердің өзегін құрайды. Лингвистикалық зерттеулердің мұндай бағытта жүргізілуі синтаксистегі бірқатар мәселелерді шешуде маңызды сипатқа ие болып келеді. Мақалада қазақ тіліндегі коммуникативтік талапқа сай ұйымдасқан сөйлемнің түрлері талданды.

Түйін сөздер: парцелляция, синтаксистік бірліктер, толымсыз сөйлемдер, прагматика, функционалды-коммуникативтік аспект.

Синтаксистік бірліктер – коммуникацияны жүзеге асыратын тілдік құралдар. Алайда барлық синтаксистік бірлік коммуникация құралы бола алмайды. Осымен байланысты тілдік бірліктерді коммуникативтік бірліктер және коммуникативтік емес бірліктер деп бөліп қарастырудың теориялық та, практикалық та маңызы зор болып табылады. Сөйлеуде синтаксистік бірліктер жинақы әрі үнемді болып келеді және бұл коммуникацияны жеңілдетеді. Синтаксистік құрылымдар коммуникативтік талапты өтеуге бейімделіп түзіледі. Коммуникацияда барысындағы ең басты талаптардың бірі ретінде сөйлемнің айтуға ықшамды, құрылымы жағынан үнемді болып келуі басты назарда болады. Сөйлемді мағыналық жағынан тығыз байланысты бөліктерге бөліп қолдану – ауызекі сөйлеуге тән құбылыс. Ауызекі сөйлеу тілі мен жазба әдеби тіл қашан да бір-біріне әсерін тигізе отырып дамиды. Сондықтан ауызекі сөйлеуге тән ойдың айтуға жеңіл және түсінікті болу үшін ықшамды етіп құрылуы, күрделі ойды білдіретін сөйлемдердің мағыналық-интонациялық тұтастығын сақтай отырып сегменттелуі, айтар ойдың дайындықсыз, емін-еркін сөйлеу үстінде құрылатындықтан сөйлем компоненттерінің арасындағы байланыстың әлсіз болып келуі және нормативті грамматикалық талаптарға сай құрыла бермеуі, сөйлемдердің эмоциялық сипатының басым болуы сияқты ерекшеліктердің жазба тілден көрініс беруі заңды құбылыс болып табылады. Тілдік бірліктерді құрылымдық жүйенің негізгі ұстанымдары тұрғысынан зерттеумен ғана шектелу оларға қатысты туындайтын барлық мәселелерді шешіп бере алмайды. Осымен байланысты соңғы кездері тілдік бірліктерді, оның ішінде синтаксистік бірліктерді де тілдік жүйеде ғана емес, сөйлеу деңгейінде, оларды функционалды-коммуникативтік тұрғыда қарастыру қажеттігі туындайды. Бұл орайда тілдік бірліктерді зерттеуде тілдік жағдаят қана емес, тілдік емес жағдаят, коммуникациядағы түрлі прагматикалық жағдайлар қамтылатындықтан нысанға алынған тілдік бірліктің табиғаты жүйелі-құрылымдық ғана емес, функционалды-коммуникативтік жақтан да күрделене түседі. Тілде коммуникативті жағдайдың орайына қарай сөйлемдер толымды/толымсыз, сегментті түрде, сондай-ақ бір сөзді актуалдау мақсатында қалыпты тұлғадан тыс өзгеше құрылымда айтылуы мүмкін.

Сөйлемнің бұлайша құрылуына әсер ететін факторлардың бірі – тілдік үнем заңдылығы. Үнемдеу – ойды мейлінше аз сөзбен жеткізу. Ал мұның өзі белгілі бір ойды жеткізу үшін қажетті сөйлем мүшелерінің сөйлем құрамына түгел енбеуіне әкеледі. Сөйтіп, грамматикалық жақтан сөйлем толымсыз болып келеді. Сондай-ақ, коммуникация процесінде түрлі себептерге байланысты сөйлемдер сегменттелген түрде көрінуі мүмкін. Ойдың эмоциялы шығуы, сөйлемнің актуалды құрылуы, ойдың мазмұны мен интонациясы жағынан тұтастықта келуі синтаксистік құрылымдардың, сөйлемдердің қалыптасқан нормадан тыс, басқаша сипатта құрылуына әкеледі. Коммуникативтік жағдайлар синтаксистік бірлік сөйлемнің құрылымына әсер етеді, сөйтіп, тілде қалыптасқан норма бойынша талдауға келе бермейтін, сөйлеудің үнемділік пен актуалдылық талабы сөйлемдерде түрліше көрінеді десек, осындай көріністердің бірі сөйлемнің мағыналық-интонациялық жағынан тұтастықта айтыла отырып, құрылымдық жағынан бөлшектенуіне негізделетін түрі – парцелляцияланған сөйлемдер. Тұтас бір сөйлемнің өзара нүкте арқылы ажыратылатын дербес фразаларға бөлінуі тілде жиі ұшырасады. Тілтанымда түрлі терминдермен аталып жүрген бұл құбылысқа әр ғалым өзінше түсініктеме береді. Л.В.Щерба аталған құбылысқа қатысты *присоединение* (*қосылу, тіркесу*) терминін қолданды және бұл В.В.Виноградов, С.Е.Крючковтар тарапынан қолдау тапты. Аталған ғалымдар бөлшектелген сөйлемдерді синтаксистік байланыстың ерекше түрі ретінде қарастырды және оларға тән белгілерді айқындауға тырысты. Мәселен, Л.В.Щерба тіркесудің немесе қосалқы сөйлемнің санада екінші элемент ретінде бірінші сөйленімнен кейін пайда болатындығын айта келе, оның «алдын ала ниет етілмейтін» сипатын негізгі белгі ретінде көрсетеді [1, 80 б.].

Ал В.В.Виноградов сөйлем бөліктері бір мағыналық кеңістікке симайтын, логикалық жағынан бір бүтінге бірікпейтін күрделі құбылысты тіркесу деп, оның табиғатын стилистикалық қызметі тұрғысынан түсіндіруге тырысады [2, 140-141 бб.]. С.Е.Крючковтың көрсетуінше, сөйлемнің бөлшектелген бөлігі санада болатын сөйленімді толықтыратын қосымша пайымдау болып табылады [3]. Осылайша С.Е.Крючков қосалқы сөйлемнің семантикалық сипатына көңіл бөледі. Ал А.П.Сковородников парцелляцияланған сөйлемдердің стилистикалық қызметіне назар аударып, оларды көркемдеуіш құрал ретінде қарастырады. Сондай-ақ, негізгі сөйлем мен қосалқы сөйлем арасындағы байланыс мәселесіне де көңіл бөледі, соның негізінде парцелляцияланған сөйлемдердің жіктемесін жасайды [4].

Түркітанымда парцелляция мәселесін арнайы зерттеген Ф.С.Сафиуллина татар тілі деректері бойынша бөлшектелген сөйлемдердің стилистикалық қызметі мен сөйлем мүшелерінің фразаларға бөліну мәселесіне [5] тоқталса, қазақ тілі материалдары негізінде парцелляцияланған сөйлемдер бір ғана кандидаттық диссертацияға негіз болған. Ол – А.Ақыжанованың еңбегі. Онда жалпы осы құбылыстың қазақ тіліндегі көрінісі, бөлшектелген сөйлемдердің құрылымы мен негізгі сөйлемге қатысы, интонациясы секілді жалпы мәселелер қарастырылған [6]. М.Жолшаева мақаласында бөлшектелген сөйлемдер арқылы аспектуалды семантиканың берілу жолдары талданған [7]. Бұл пікірлерден мынадай түйін жасауға болады:

- бөлшектелген сөйлемдердің мағыналық жағынан күрделі құбылыс болып табылады;
- бөлшектелген сөйлемдер тұлғалық жағынан да күрделілігімен сипатталады;
- бөлшектелген сөйлемдер стилистикалық қызметі жағынан да күрделі саналады;
- сөйлемнің бөліктерге бөлінуі арнайы мақсатты көздейді. Бұл айтылғандарды негізге алсақ, бірнеше бөліктерге бөлінген осындай сөйлемдерді семантикалық, құрылымдық, стилистикалық, прагматикалық аспектіден қарастыру мүмкіндігі келіп

шығады. Бүгінгі таңда лингвистикада аталған құбылысқа ұшыраған сөйлемдерге қатысты *парцелляция* термині қолданылып жүр.

Парцелляция [латын сөзі – *partialis* – жекелеген] шет тілдер сөздігінде «тұрпаты жағынан жеке сөйлем деп тануға болатын сөйлемнің интонация арқылы өте қысқа бөліктерге бөлінетін жазба әдеби тілдің көркем синтаксистік тәсілі» деп анықталса [8, 673 б.], лингвистикалық сөздіктегі түсіндірмесі де осы мазмұндас болып келеді. Онда былай деп жазылған: «парцелляция – тұтас синтаксистік құрылым болып табылатын сөйлемнің бірнеше коммуникативті бірлік фразаларға бөлінген сөйлеудегі көрінісі» [9, 163]. Көріп отырғанымыздай, парцелляция сөзінің негізгі беретін ұғымы - бөлшектелген сөйлем немесе сөйлемнің сегменттелген бір бөлігі екендігі. Осымен байланысты парцелляция термині алғашқы кезде лингвистикада көркемдік тәсіл ретінде қаралса, кейін арнайы сөйлеудегі коммуникативтік бірлік ретінде қарала бастады. Парцелляцияланған сөйлемдерге анықтама берушілердің тұжырымдары бойынша екі нәрсені атап көрсетуге болады: бірі – парцелляцияланған сөйлемдерді мағынасы басқа сөйлем негізінде айқындалатын өзіндік мағына дербестігі жоқ толымсыз сөйлем ретінде тану; екіншісі – тұтас сөйленімнің бір бөлігі. Біздіңше, парцелляцияланған сөйлемге берілген екі анықтамада оған екі түрлі аспектіден келген: алғашқыда парцелляцияланған сөйлемдерді статикалық тұрғыдан қараса, кейінгіде динамикалық жағы негізге алынған. Екі анықтамадағы ортақ идея – парцелляцияның сөйлемнің бөлігі екендігі. Мұндай сөйлем бөліктерін тілдік жүйеде және сөйлеу жүйесінде де қарастыруға болады. Біз парцелляцияланған сөйлемдерді сөйлеу бірлігі болып табылатын сөйленімнің үзгі, бөлігі ретінде қараймыз.

Бөлшектелген сөйлемдерді статикалық және динамикалық аспектіде қарастыруда «тіркесу» мен «парцелляция» ұғымдарының арақатынасына, тіркесті құрылымдар мен бөлшектенген сөйлемдер бір ме әлде екі түрлі құбылыс па? деген сауал туындайды. Аталған мәселеге қатысты ғалымдар тұжырымдарын негізінен екіге топтауға болады:

1) парцелляция тіркесті құрылымдардың бір түрі (Ж.Е.Петрашевская; В.Н.Стрельцов);

2) парцелляция мен тіркесу екі түрлі құбылыс. Бұл топтағы ғалымдардың көзқарасы әр қилы:

- бірі (тіркесу) тіл деңгейіне, екіншісі (парцелляция) – сөйлеуге тән құбылыс (В.А.Белашапкина);

- екеуі бір-біріне қарама-қарсы құбылыс: парцелляциялы құрылым тілде бір бүтін болып келеді, сөйлеуде бөлшектенеді, ал тіркесті құрылымдар тілде бөлшектеніп келгенімен, сөйлеуде бірігіп, тұтас құрылым түзеді (В.К.Покусаенко);

- тіркесті құрылымдар тек қана сөйлеуге тән құбылыс (М.Е.Шафиро). Жинақтай келгенде, соңғы кездері парцелляция тіркесуден бөлек құбылыс, оның бір түрі болып саналмауы тиіс деген көзқарас үстем болып келеді, яғни *тіркесу* және *парцелляция* ұғымдарын ажыратып қарау қажет. «Олар өзара бара-бар, бір деңгейдегі құбылыстар емес: парцелляция – сөйлемнің коммуникативті-функционалды сипатымен байланысты болса, тіркесу – сөйлемнің статикалық сипатына қатысты құбылыс» [10, 27 б.]. Тіркесті құрылымдар грамматикалық құбылыс ретінде тілде бүтін бірлік түзеді, керісінше, сөйлеуде бөлшектенуі / бөлшектенбеуі де мүмкін. Бөлшектелген сөйлемдерге қатысты А.Байтұрсынов іргелес сөйлем терминін қолданады да, оған мынадай анықтама береді: «Іргелес сөйлемдер тек ой іргесімен жанасқаны болмаса, бастарын қосып тұрған басқа ешнәрсе жоқ, сондықтан бұлардың аралары да біріне-бірі қосылмай-ақ ашық-ашық, үзіліп айтылады. Жазғанда араларына үлкен тыныс белгісі – нүкте қойылады» [11, 300 б.]. Сонымен, біздің анықтауымызда, парцелляция - біртұтас сөйленімнен оған мағыналық және функциялық жағынан тәуелділігін сақтай отырып, дербес фраза ретінде бөлініп

шыққан бөлігі. Тілдік деректерге талдау жасай отырып, сөйлемнің барлық мүшесінің парцелляция құбылысына ұшрайтындығын байқадық. Бірақ сөйлем мүшелерінің парцелляциялану мүмкіндігі түрліше болып келеді.

Ю.В.Ванников синтаксистік қатардағы сөздердің байланысына қарай парцелляцияның интенционал және экстенционал деп аталатын екі түрін көрсетеді [12, 7-9 бб.]. Сөйлемнің интенционал элементтерін тұрлаулы мүшелер мен толықтауыш, пысықтауыш мүше құраса, керісінше, экстенционал элементтер анықтауышқа қатысты болып келеді. Зерттеуші парцелляциялануға бейім келетін экстенционал элементті сөйлемдер деп көрсетеді. Қазақ тілінің деректеріне сүйенсек, сөйлемнің тұрлаулы да, тұрлаусыз да мүшелерінің парцелляцияланатыны байқалды: *Оқуға сырттай түсіп, ауылға кетеді. Әжесінің үйіне* (М.Мағауин); *Басы зеңгіп ауырып, миы шытынап тұр. Ұйқыдан* (М.Мағауин); *Нагиманың атасы да өлген. Баяғыда. Соғыста. Жиырма жаста екен* (М.Мағауин); *Арамызда үшінші кластан тек екі оқушы ғана жоқ. Майра мен Жанбосын* (Б.Соқпақбаев). *Шақан кешке жетпесі анық. Жүрсе де, жатса да* (М.Мағауин). Сондай-ақ, тілдік деректер негізінде парцелляцияланған сөйлемнің мынадай белгілерін көрсетуге болады: негізгі сөйлем мен парцелляттың арасында тығыз мағыналық және интонациялық байланыс болады: *Жанды автоинспектор біреу-ақ: Ағдарбек. Қала сыртында, шығар ауызда тұрады. Айырықта* (М.Мағауин); негізгі сөйлем пен парцеллят нүкте арқылы ажыратылады: *Нагима оқуын бітіреді. Онының класты. Институтқа түседі. Кешкілікке* (М.Мағауин); парцелляттың мағынасы негізгі сөйлемнен тыс алғанда түсініксіз болады, басқаша айтқанда парцелляттың мағынасы негізгі сөйлеммен бірге алғанда ғана түсінікті болады: *Ақыры ұшты-ау. Таң ата. Күн көтеріле* (М.Мағауин); парцеллят негізгі сөйлемге қатысты алғанда оның алдында, соңында, тіпті екі дербес сөйлем ортасында да орналаса алады: *Облыстық мекемеде мұны жақсы қарсы алады. Үлкен қызметкер. Орталықтан келген* (М.Мағауин); *Тағы үш қамшы. Аямай соғады. Құлаштан тұрып соғады* (М.Мағауин); *Электрқыздырғыш сатып алдым. Рақат болды. Үй әрі жылы, әрі тыныш* (М.Мағауин). Жинақтап, парцелляцияланған сөйлем мен толымсыз сөйлем қатынасқа келер болсақ, алғашқысы бір ойды бірнеше бөлшектелген сөйлемдер арқылы жеткізеді де, құрылымы жағынан кем дегенде екі фразадан тұрады. Бірі - негізгі, ал екіншісі - оған мағыналық жағынан тәуелді қосалқы бөлік. Соңғысының қызметі - негізгі сөйлемді мағыналық жағынан толықтыру. Бірақ екі бөлік өзара мағыналық және интонациялық тұтастықта айтылады. Бұл жағынан келгенде, яғни құрылымдық жағынан барлық ойға қатысты мүшенің айтылмауы бойынша анықталатын синтаксистік бірлік толымсыз сөйлемдерге жақындайды. Сөйлемнің толыққанды ақпаратты жеткізуі парцелляцияланған сөйлемдерді тұтастықта алып қарағанда ғана жүзеге асады. Әр парцеллят немесе сөйлемнің сегменттелген бөлігі жеке мәнмәтіннен (контекст) тыс толыққанды ақпаратты бере алмайды, ой түсініксіз болып шығады. Бірақ парцелляцияланған сөйлемдерді толымсыз сөйлем деп те тани алмаймыз. Толымсыз сөйлемдерде ойға қатысты мүшелер түгел айтылмағанымен, олар белгілі бір контексте тұрып, жалпы сөйлемге тән коммуникативті қызметті өтей алады. Олардағы толымсыздық тек құрылымдық жағынан болмасы, мазмұны жағынан толымды саналады. Себебі оның мазмұнының көп бөлігі алдыңғы не кейінгі сөйлемнің мазмұнына немесе сөйлеу жағдаятына сүйенеді. Сөйтіп, сөйлемдердің арасында түрлі мезгілдік, түсіндірмелі, себеп-салдарлық, жалпы-жекелік секілді синтаксистік қатынастар орнайды. Толымсыз сөйлемдерге предикативті интонация тән болып, олар предикативтілік мән иелене алады. Сонда толымсыз сөйлемдерде тұлғалық олқылықтың орны контекст, жағдаят арқылы толығып, мазмұн түсінікті болады. Ал парцелляцияланған сөйлемдердің қосалқы бөліктері жеке, негізгі бөлігіне байланыссыз алып қарастырғанда мағынасы түсініксіз құрылым болып шығады. Олар

(парцелляцияланған сөйлемдер) негізгі сөйлеммен бірігіп келіп, біртұтас сөйленім түзеді. Сондай-ақ, парцелляциялар тұлғалық жағынан да аяқталмаған формада келуі мүмкін. Мысалы: *Әйтсе де мына сөздеріңізді қайтып алуыңызға тура келеді. Қателігіне өзіңіздің-ақ көзіңіз жетеді. Жүріңіз. Біздің үйге* (М.Мағауин); - *Менен ауыз тұшыр әңгіме табылмайды, - дейді бейтаныс танысым. –Жай мысал. Бастан өткен* (М.Мағауин). Осы сөйленімдердегі *Біздің үйге. Жай мысал. Бастан өткен* секілді қосалқы сөйлемдер, *біріншіден*, құрылымдық жағынан, құрмалас сөйлемнің екінші компоненті бола алмайды; *екіншіден*, синтаксистік қызметі мен семантикасы жағынан, негізгі сөйлеммен байланыссыз алғанда толыққанды мағыналық жағынан түсінікті ойды білдіре алмайды; *үшіншіден*, предикативтілік талаптарына жауап бере алмайды. Сондықтан сөйлемдік қасиеті айқын емес, өз алдына оқшау тұратын мұндай синтаксистік топтың негізгі қызметі базалық сөйлемдегі ойды толықтыру, айқындау, нақтылау болғанымен, оларды ешқандай синтаксистік категория қатарында қарастыра алмаймыз. Бірақ сөйлемнің сөйлеуде дербес фразаларға бөлінуі белгілі бір мақсаттан туындағандықтан, мақсатты түрде жүзеге асады. Сөз, сөздердің тіркесі, сөйлем түрінде келетін парцелляция бас сөйлемге толығымен немесе оның құрамындағы бір сөзге ғана қатысты болып келуі мүмкін. Мысалы: *Ақыры тіркемелі трамвайдай сүйретілген ұзын “Икарус” жетеді. Іші кең. Жүрісі жайлы* (М.Мағауин) деген сөйленімде *Іші кең. Жүрісі жайлы* парцелляциялары негізгі сөйлемдегі бір ғана сөзге (“Икарус”) қатысты. *Қыста да қала сыртына шығады. Тек күн жылы болса ғана. Сырганақ тебеді* (М.Мағауин) дегенде *Тек күн жылы болса ғана* фразасы тұтасы негізгі сөйленімге қатысты болып тұр.

Сонымен, жинақтап айтқанда, парцелляцияланған сөйлемнің қосалқы бөлігі мен толымсыз сөйлемнің екеуі де мәнмәтінге тәуелді. Оларды салыстырып қарайтын болсақ, *біріншіден*, екі синтаксистік бірлік те құрылымдық жағынан толымсыз болып келеді. Бұл – сөйлем құрылымына қатысты грамматикалық толымсыздық. *Екіншіден*, ой мазмұнынның толымсыздығына келер болсақ, толымсыз сөйлемдерде мазмұн біршама түсінікті болса, кейбір парцелляцияға ұшыраған сөйлемдерде ой мүлде түсініксіз болып шығады. Мысалы: *Өзі арлы адам, бергеніңді алмайды, ренжиді. Содан соң сыйлық деп, немесе, балалардың туған күні, иә болмаса әйтеуір бір қуанышты күнді ойлап тауып оған ет, май, қант апарамын. Ол сонда ғана алады* (Д.Исабеков). Осы үзіндідегі соңғы «*Ол сонда ғана алады*» деген сөйлем толымсыз болып табылады. Мұнда *оның нені алатындығы* айтылмайды. Яғни – толықтауышсыз толымсыз сөйлем. Бірақ сөйлемде қандай да бір мазмұнда ақпарат бар. Ал енді парцелляцияланған сөйлемге келсек: *Басы зеңгіп ауырып, миы шытынап тұр. Ұйқыдан* (М.Мағауин) деген сөйлеу бірліктерінің қосалқы бөліктері «*Ұйқыдан*» деген фразалар өз алдына қандай да ақпаратты жеткізіп, коммуникативтік қажеттілікті өздігінен өтей алмайды. Бұдан шығатын қорытынды: сөйлемнің толымсыздығы парцелляцияланған сөйлемдер арқылы да көрінеді. Сөйтіп, парцелляцияланған сөйлем мен толымсыз сөйлем құрылымы мен қызметі бойынша әр бөлек құбылыс болып табылады. Бірақ ойға қатысты алғанда сөйлемнің сөйлеуде дербес фразаларға бөлінуі мен толымсыз сөйлемдердегі ойға қатысты кейбір мүшелерінің түсіріліп айтылуы белгілі бір мақсаттан туындағандықтан, мақсатты түрде жүзеге асады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. Москва, 1957.
- 2 Виноградов В.В. Стиль «Пиковой дамы» // «Пушкин. Временник пушкинской комиссии», 2. М.-Л., 1936.
- 3 Крючков С.Е. О присоединительных связях в современном русском языке. // Вопросы синтаксиса современного русского языка. Москва, 1950.

4 Сковородников А.П. О классификации парцелированных предложений в современном русском литературном языке // Научные доклады высшей школы. "Филологические науки", №2, 1978. 58-67 с.

5 Сафиуллина Ф.С. Явление парцелляции в современном татарском языке // Советская тюркология. № 4, 1974. 3-9 с.

6 Ақыжанова А.Т. Қазіргі қазақ тіліндегі парцелляция құбылысы: филолог. ғылым. канд. ... автореф. Алматы, 1999. – 25 б.

7 Жолшаева М.С. Аспектуалды семантиканың парцелляцияланған сөйлемдер арқылы берілуі. «Мәдениеттер тоғысындағы тіл, әдебиет және аударма мәселелері» атты халықаралық конференция материалдары. Алматы, 2009. – 160-164 бб.

8 Новый словарь иностранных слов. Минск, 2005.

9 Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1990.

10 Белошапкина В.А. Сложное предложение в современном русском языке. –М., 1967.

11 Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. Алматы, 1992.

12 Ванников Ю.В. Синтаксические особенности русской речи (явление парцелляции). Москва, 1969.

Жолшаева М.С.

*Доктор филологических наук, доцент, Университет имени Сулеймана Демиреля,
Каскелен, Казахстан*

КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СИНТАКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Аннотация: Структуризация предложения или парцелляция - это речевой способ представления единого синтаксического целого несколькими самостоятельными единицами. Эта проблема выходит за рамки грамматики языка и является объектом грамматики речи. В статье парцелированные предложения рассматриваются как единицы речи и определяются их коммуникативно-функциональные особенности. А также структурно-семантические и функционально-семантические особенности парцелляции анализируются в сравнении с неполными предложениями.

Ключевые слова: парцелляция, синтаксические единицы, неполные предложения, прагматика, функционально-коммуникативный аспект.

Zholshaeva M.S.

*Doctor of philological sciences, associate Professor Suleyman Demirel University, Kaskelen,
Kazakhstan*

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECTS OF SYNTACTIC UNITS

Abstract: The partitioning of a sentence structure, or parcelling, is a verbal way of representing single syntactic unit in several independent units of lower level. This problem grows out of grammar because it is the target of speech grammar research. The paper considers parcellings as units of speech and analyses their communicative and functional characteristics. At the same time, structural, semantic and functional peculiarities of parcelling are analyzed in comparison to incomplete sentences.

Key words: parcelling, syntactic units, incomplete sentences, pragmatic, functional-communicative aspects.